

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
РАДИ АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-
КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ТУСТАНЬ»**

V Міжнародна науково-практична конференція

**«ПАМ'ЯТКИ ТУСТАНИ В КОНТЕКСТІ ОСВОЄННЯ
КАРПАТ»**

ДО 50-ЛІТТЯ ЕКСПЕДИЦІЇ В ТУСТАНІ

ЗБІРНИК ТЕЗ

Львів – 2021

Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції до 50-ліття експедиції в Тустані, 30 вересня – 1 жовтня 2021 р., Львів; Урич / [відп. за вип. Р. Г. Миська]. — Львів, 2021. — 106 с.

Проблема освоєння Карпатського регіону здавна викликає інтерес науковців та має значну історіографічну базу. Проте дослідження часто провадилися відокремлено спеціалістами різних галузей науки. Мета запропонованої конференції — поставити нові наукові проблеми, привернути увагу до означеної тематики та сприяти координації зусиль широкого кола дослідників різних галузей з України та з-за кордону.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

к.і.н., доцент Роман Миська
д.і.н., професор Михайло Глушко
д.і.н., професор Леонтій Войтович
д.арх., професор Олег Рибчинський
к.арх. Василь Рожко
к.і.н. Ігор Петрій
Андрій Котлярчук
Роман Стрехалюк

Адреса редакційної колегії:

ДІКЗ «Тустань»
вул. Чайковського, 17, 3-й поверх, м. Львів
79005
conference@tustan.ua

ЗМІСТ

ГЕОЛОГІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

<i>Петро Волошин, Надія Кремень.</i> Склад і фізико-механічні властивості Урицьких скель як чинник їхньої стійкості	6
<i>Галина Байрак.</i> Гірський рельєф та зони видимості з Тустані	9
<i>Богдан Рідуш, Яна Поп'юк, Василь Шавранський.</i> «Закриття» печерного палеоліту в печері Думка	13
<i>Radostaw Liwoch.</i> O początkach polskich badań archeologicznych w jaskiniach	15
<i>Володимир Петегурич, Дмитро Павлів.</i> Перший об'єкт виробничого призначення X–XI ст. у верхів'ях Дністра	16
<i>Ігор Прохненко.</i> Населення Закарпаття VI–X ст.: конфлікт інформації письмових джерел з даними археології	19
<i>Віталій Калініченко, Сергій Пивоваров.</i> Середньовічні бляшки-накладки з матеріалів досліджень Рідківецького археологічного комплексу VIII–X ст.	22
<i>Тимур Бобровський, Віталій Козюба.</i> Відкриття залишків раніше невідомої апсиди XI ст. Софійського собору в м. Києві	24
<i>Нестор Рибчинський.</i> Гіпотетична реконструкція північно-східного відтинку оборонного валу другого майданчика городища Жорнів на Рівненщині	27
<i>Ірина Луцик.</i> Середньовічний християнський некрополь в Копачинцях: неопубліковані матеріали досліджень	29
<i>Петро Довгань, Наталія Стеблій.</i> Дерев'яна житлова вежа (будинок) рицаря із стіжкового городища у Буську	31
<i>Piotr N. Kotowicz, Roman Myska.</i> Średniowieczne elementy uzbrojenia ochronnego z twierdzy «Tustań» koło Urycza	33
<i>Віра Гупало, Роман Миська.</i> Тустань у XVI–XVII ст.	34
<i>Марія Михаць.</i> Каталогізація фрагментів дерева та дерев'яних конструкцій з Тустані	36
<i>Микола Ільків.</i> «Печера між скель» на шляху турецького війська у Хотинській війні 1621 р.	38
<i>Ігор Прохненко.</i> Кришечки флаконів венеціанських «ліквів від усього» (Theriasa) на території України	40
<i>Юрій Лукомський.</i> Розвідкові археологічні дослідження при дзвіниці костелу св. Михаїла в Старій Солі 2021 року	43

хибних, але безальтернативно єдиних свідчень середньовічних письмових джерел художнього спрямування.

СЕРЕДНЬОВІЧНІ БЛЯШКИ-НАКЛАДКИ З МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕНЬ РІДКІВЕЦЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ VIII–X ст.

Віталій КАЛІНІЧЕНКО, Сергій ПИВОВАРОВ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

e-mail: archeolog.vetal@yandex.ua

e-mail: pyvovarov.sergiy@gmail.com

Прикраси епохи середньовіччя є важливою та яскравою категорією знахідок. Вони є цінним джерелом для дослідження цілої низки питань з минулого населення Центральної та Південно-Східної Європи. Їх вивчення дозволяє простежити ареал проживання окремих племен, реконструювати етапи та шляхи їх переселення, взаємозв'язки та взаємовпливи, отримати інформацію про місцеве виробництво. До того ж вони є важливим хронологічним індикатором, який дає змогу датувати археологічні комплекси та порушити низку питань соціокультурної історії регіону.

Значимість подібних знахідок зростає для територій, де вони раніше були невідомі або їх знахідки були поодинокими. Показовими у цьому відношенні виступають терени Пруто-Дністровського межиріччя, де за останні роки було знайдено значну кількість різнотипових прикрас періоду середньовіччя. Особливу цінність несуть ювелірні вироби, які датуються VIII–X ст. Дослідження пам'яток цього часу за останні роки дозволяє стверджувати, що території межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра (сучасна Чернівецька обл. України) є одним із унікальних регіонів в контексті вивчення матеріальної та духовної культури населення, яке тут мешкало.

Особливо важливим та, водночас, недостатньо вивченим на сьогодні періодом в історії регіону є саме епоха раннього середньовіччя, тому дослідження старожитностей зазначеного часу є актуальним та необхідним. Серед цих пам'яток на особливу увагу заслуговують ті, матеріальна культура яких була надзвичайно різноманітною та, в певній мірі, унікальною, що й зумовило їх

статусність на території регіону та значення для реконструкції процесів і подій середньовічного минулого.

Окрему колекцію прикрас, які, очевидно, можна віднести до деталей одягу або прикрас військового спорядження вершника чи коня та дозволяють його реконструювати, було виявлено в останні роки під час археологічних досліджень поселення поблизу с. Рідківці (уроч. Стара Рогатка). Особливої уваги заслуговують круглі бляшки-накладки. Їх попередньому аналізу й присвячена ця розвідка. Відзначимо, що знахідки круглих бляшок-накладок з різними деталями кріплення, які різнотипові на пам'ятках VIII–XI ст. по території Європи, є порівняно частими. Вони досить різноманітні та унікальні. На території Рідківецького археологічного комплексу на сьогодні їх було знайдено два екземпляри. Вони зберігаються у фондах Чернівецького обласного краєзнавчого музею. За своїм зовнішнім виглядом вони є однотиповими та майстерно виготовленими.

Перша кругла бляшка-накладка (інвентарний номер ЧКМ – 52808; А – 2610) виготовлена з білону, трішки деформована, з відігнутих рівним обідком по периметру виробу, заглибиною по центру та двома боковими отворами для кріплення. Її діаметр – 1,8 см. Інша бляшка-накладка має ідентичну форму до попередньої (інвентарний номер ЧКМ – 52807; А – 2609). Виріб також виготовлений з білону. Пошкоджений у двох частинах. На поверхні виробу, на відміну від першої знахідки, наявні три отвори для кріплення. Діаметр виробу також становить 1,8 см.

Аналогічні круглі бляшки-накладки відомі в Середньому та Нижньому Подунав'ї, найбільше їх у Карпатській котловині та інших прилеглих територіях. Переважна більшість подібних прикрас виготовлені з бронзи, срібла або позолочені й знаходять їх здебільшого у багатих похованнях, які датуються X–XI ст. Срібні та позолочені належали, очевидно, привілейованій частині населення, що відображає інший багатий інвентар поховань, як чоловічих, так і жіночих.

Відомі подібні прикраси і в кочівницьких старожитностях цього часу. Детальну вибірку подібних бляшок-накладок здійснив румунський дослідник А. Драгота, котрий зібрав та проаналізував їх. За матеріалами поховань бляшки-накладки з Карпатської котловини та Середнього Подунав'я вузько можна датувати 925–985 рр. Менша їх концентрація припадає на кінець X – початок XI ст. Стосовно функціонального призначення бляшок-накладок та реконструкції

їхнього розміщення існують кілька гіпотез та припущень. За даними поховань подібного типу бляшки-накладки розташовувалися спереду верхнього одягу й входили до комплексу прикрас разом із накосицями та іншими ювелірними виробами. Очевидно, такі бляшки-накладки виконували не лише естетичну, а й практичну функцію, як закріплення різних деталей одягу. Інше припущення дозволяє стверджувати, що бляшки могли знаходитися не лише спереду верхнього одягу, а й могли використовуватися для закріплення ременів в районі ніг, як поясні накладки тощо. Існує гіпотеза, що подібного типу круглі бляшки-накладки використовувалися в комплексі спорядження верхового коня також для кріплення ременів в упряжі.

Таким чином, знахідки білонових круглих бляшок-накладок підтверджують важливість та статусність Рідківецького археологічного комплексу в період IX–XI ст. Крім того, вони дозволяють більш чіткіше датувати період існування цієї поселенської структури в межах X ст. та здійснити реконструкцію їхнього розміщення та функціонального призначення. Подальше археологічне вивчення поселення дозволить отримати більш повну інформацію про його жителів.

ВІДКРИТТЯ ЗАЛИШКІВ РАНІШЕ НЕВІДОМОЇ АПСИДИ XI СТ. СОФІЙСЬКОГО СОБОРУ В М. КИЄВІ

Тимур БОБРОВСЬКИЙ, Віталій КОЗІЮБА
Національний заповідник «Софія Київська»
e-mail: bobrovskij@ukr.net
Інститут археології НАН України
e-mail: kosiuba_vitalii@iananu.org.ua

У серпні 2021 р. під час археологічного нагляду за заміною покриття довкола Софійського собору в м. Києві перед східним фасадом північної зовнішньої галереї храму було виявлено залишки мурувань апсиди XI ст., розібраної не пізніше першої половини XVII ст.

Апсиду було змуровано з плінфи та цем'яноквого розчину на кам'яному фундаменті. Її залишки зафіксовано на глибині 0,35–0,4 м від сучасної поверхні. Хоча обидві основи дуги апсиди перекриті і, ймовірно, знищені потужними контрфорсами XVIII ст., радіус апсиди